

**2021 YILI AVUKATLIK STAJ DEĞERLENDİRME
RAPORU**

AV-SEN STAJYER AVUKATLAR KOMİSYONU

Av-Sen Stajyer Avukatlar Komisyonu 2021 Yılı Avukatlık Staj Değerlendirme Raporu

Giriş

Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Staj Yönetmeliği'ne göre stajyer avukatlar; hukukun üstünlüğü ilkesine, meslek ilke ve kurallarına bağlı, hukuk bilgilerini somut olaylara uygulayabilecek nitelikte, bağımsız ve özgür bir avukat olarak yetiştirilmelidir. Avukatlık stajı ilk altı ay adliyelerde, ikinci altı ay meslekte beş yılını tamamlamış bir avukatın yanında geçirilmektedir. Adliyelerde geçirilen staj dönemi verimsiz ve adliye personeli tarafından baskıya uğranılan bir dönem iken ikinci altı ay kıdemli avukatların stajyer avukatları ucuz emek gücü olarak kullandığı bir dönemdir.

Türkiye'de avukatlık stajı, stajyer avukatların nitelikli bir şekilde mesleği öğrenmesini sağlayamamaktadır. Stajyer avukatların temel sosyal ve ekonomik haklarını düzenleyen yasa ve yönetmelikler yetersiz olup, Avukatlık Kanunu ve diğer mevzuatta öngörülen meslek ilke ve kuralları uygulamada stajyer avukatlar için uygulanmamaktadır. Staj süreci birçok stajyer avukat için hiç ücret almadan ya da çok düşük ücretlerle, temel sosyal haklar sağlanmadan yoğun ve uzun çalışma saatleri içinde stajın amacına uygun işlerden ziyade adeta ayak işlerine kıştırılmaktadır.

Her yıl hukuk fakültelerinden binlerce genç mezun oluyor. Bunların büyük bir çoğunluğu avukat olabilmek için avukatlık stajı yapıyor. Staj süresi 1 yıl olsa da kontrolsüzce açılan yüksek kontenjanlı hukuk fakülteleri her yıl bir önceki yıldan daha fazla kişinin stajyer avukat olmasını sağlıyor. Sayısı gün geçtikçe artan stajyer avukatlar, hayatlarının ve mesleklerinin başında birçok baskı, taciz, mobbing ve bunların yanında geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kalıyor.

Yoğun ve güvencesiz çalışma koşullarında stajyer avukatlar, mobbing, şiddet ve tacizin öznesi konumuna geliyor. Stajyer avukatlar çalıştıkları bürolardaki çalışma arkadaşları ve adliye personeli tarafından görmesi gereken saygıyı göremiyor. Bu konuda stajyer avukatların çoğu yalnız kalırken meslek örgütü barolar avukatlık stajına dair bir denetim yapmamakta, gerekli düzenlemelerin yapılması için çalışmalar yürütmemektedir. Baroların göz ardı ettiği, hatta ve hatta umursamadığı stajyer avukatlar, yaşadıkları sorunlar karşısında ne yapacağını bilememekte, sahip olduğu haklardan dahi bir haber bir şekilde staj sürecini geçirmektedir.

Biz Kimiz?

Bu koşullarda tüzüğünde de belirtildiği üzere sadece avukatların değil stajyer avukatların da hak ve menfaatlerini korumak ve mücadele etmeyi görev edinen Avukatlar Sendikası çatısı altında 2021 Ocak ayında komisyonumuzu kurduk. Av-Sen Stajyer Avukatlar Komisyonu, kurulduğunda stajyer avukatların yoğun ve güvencesiz çalıştırılması, ucuz emek gücü haline gelmesi, staj döneminin gereği gibi geçmemesi sorunlarını öne çıkararak bir araya geldi. Yaşanılan mağduriyetler bizi bir araya gelmeye itti.

17.01.2021 tarihinde ilk toplantımızı yaptık. Bu toplantıda Komisyon, avukatlık mesleğinin sorunlarıyla karşılaştığımız bu ilk dönemde maruz kaldığımız yoğun baskı, sömürü ve güvencesiz çalışma bizi bir araya getirdi. Kuruluşumuzu yaparken düzenlediğimiz toplantılarda stajyer avukatların sorunlarını konuşup çözüm önerileri hakkında fikir ürettik ve konuştuğumuz sorunların ve beklentilerimizin 3 temel başlık altında toplanabileceğini gördük.

Temel taleplerimiz:

1. TBB Avukatlık Staj Yönetmeliği'ne uygun bir staj dönemi geçirilmeli ve staj eğitimleri bu yönde eğitici ve meslek ilkelerine uygun yetişme sağlar olmalı.
2. Staj sürecinde hakkımız olan saygıyı görmek.
3. Ücret, yan haklar, iş güvencesi gibi konulara dair emeğimizin karşılığını almamızı sağlayacak yasal düzenlemeler istiyoruz.

Temel taleplerimiz bunlar olmakla birlikte elimizde sunabileceğimiz somut bir veriye ihtiyaç duyduğumuz için bir anket çalışmasıyla 2021 yılında Türkiye'de avukatlık stajının nasıl geçirildiğini araştırdık. Bu veriler üzerinden çıkış manifestomuzda yükselttiğimiz taleplerin ne kadar haklı ve kazanılmasının zorunlu olduğunu gördük. Anketimize katılan tüm stajyer avukatlara teşekkür ederiz.

Bulgular ve Yorum

Anketimizi 1 Mart 2021 tarihinde stajyer avukatların çalışma koşullarını ve staj sürecini araştırmak amacıyla yayınladık. 31 Mart 2021 tarihinde sona erdirdiğimiz araştırmamıza toplam 32 il barosundan 200 stajyer avukat katılım gösterdi. Anket sonuçları bize avukatlık stajının Türkiye'de nasıl geçirildiğini ve staj sorunlarını somut bir şekilde verilerle ortaya koydu. Ankete gelen cevaplar, aşağıda gösterildiği gibi yüzdelerle hesaplanarak aktarılmıştır. Anket araştırmamızda elde ettiğimiz oransal verilerin yanında stajyer avukatların düşüncelerini paylaşmalarını istediğimiz sorulara gelen cevapları da genel bir metin haline getirerek anket raporumuza ekledik. Metinlerdeki düşünceler tamamen ankete katılan stajyerlerin düşüncelerini yansıtmaktadır.

Elde ettiğimiz verilerin yalnızca %3'ü öğrenci stajyerlerin cevaplarından oluşmaktadır. Geri kalan %97'lik veri bir baroya kayıtlı stajını sürdüren stajyerler ve stajını bitirmiş ruhsatını bekleyenlerin verdiği cevaplardan oluşmaktadır.

Anketimize katılan stajyerlerin illere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

1) Anket Katılımcılarının İllere Göre Dağılımı ve Staj Aşaması

Anket Katılımcılarının İllere Göre Dağılımı

İstanbul	108
Ankara	24
Bursa	8
Eskişehir	7
Mersin	4
Samsun	4
Konya	4
İzmir	4
Kocaeli	2
Diyarbakır	3
Gaziantep	4
Bilecik	2
Şanlıurfa	3
Denizli	2
Tokat	2
Erzurum	1
Mardin	2
Sakarya	1
Nevşehir	1
Şırnak	1
Hatay	1
Kayseri	1
Ağrı	1
Trabzon	1
Adana	1
Antalya	2
Niğde	1
Edirne	1
Manisa	1
Afyonkarahisar	1
Kırıkkale	1
Sivas	1

Stajınızın kaçınıcı ayındasınız?

1 – 6	%57
7 – 12	%36,5
Stajımı bitirdim, ruhsatımı bekliyorum	%3,5
Öğrenci stajyerim	%3

Anket katılımcılarının %93,5'i 12 aylık staj döneminde olup bunların %57'sini ilk 6 aylık adliye stajı dönemindeki stajyer avukatlar oluşturmaktadır. Ancak ilerleyen verilerde de görüleceği üzere stajyer avukatların %89'u ilk 6 aylık adliye stajı döneminde bir avukat yanında çalışmıştır. İlk 6 ayda avukat yanında çalışma deneyimi ve ikinci 6 aydaki çalışma deneyimi araştırmamızın kapsamındaki çalışma saatleri, haftalık çalışılan gün, maaş ve yaşanan sorunlara dair sorulara verilen cevapları da kapsamaktadır.

2) Adliye Stajı

Adliye stajınızı amacına uygun geçirdiğinizi düşünüyor musunuz? Değerlendiriniz.

Hiç	%76
Kısmen	%18,5
Neredeyse	%3,5
Tamamen	%2

Adliye stajına dair elde ettiğimiz veriler çok net bir şekilde stajın amacına uygun geçirilmediğini göstermekte. Katılımcıların %76'sı adliye stajının "Hiç" amacına uygun geçirilmediğini düşünüyor. Amacına uygun olduğunu düşünenler ise sadece %2'lik çok az bir kesimi oluşturuyor. Adliye stajı stajyer avukatların verdiği cevaplardan anlaşıldığı üzere verimsiz geçmekte, sadece imza atmaktan ibaret kalmış bir prosedür olmaktan öteye gidememektedir. Bir katılımcımız adliye stajını değerlendirirken "*Adliye stajı imzamızı denemek için değildir.*" ifadelerine yer vererek sürecin öğretici olmak bir yana görünüşte bir staj dönemi olduğunu vurgulamıştır.

Peki, sizce adliye stajı nasıl geçirilmelidir?

Bir arkadaşımız cevabında tüm genel şikâyetleri "*Verimli. Adliyede. Ücretli.*" diyerek özetliyor. Şikâyetlerin büyük bölümü, adliye stajının öğretici yanının hiç bulunmaması veya çok zayıf olması etrafında toplanıyor. Verilen cevapların neredeyse tümünde, stajyer avukatlara mahkemelerdeki işleyişe katılım ve süreci gözleme imkanının tanınmaması ortak şikâyet olarak yer alıyor. Genel olarak duruşmaya girme, dosya inceleme ve hâkimle fikir teatisinde bulunma imkanının yokluğundan yakınılmaktadır.

Genel olarak staj sürecinin yalnızca mahkeme kalemlerinde evrak imzalamaktan ibaret olması bu durumda en büyük etken. Bazı arkadaşlarımız stajyer avukatlara mahkemelerde farazi davalar düzenlenerek eğitim verilmesini, bazıları hâkimlerin öğretici ödevler vermesi ve tahkikat ile karar aşamalarının nasıl yürütüldüğü konusunda hâkimlerin kendilerini aydınlatmasını temenni ediyor. Bu beklentiye karşın, çokça arkadaşımızın cevabında, hâkimlerin yüzünü dahi görememekten yakınıyor. Bir başka arkadaşımız bu şikâyetlerin genelini, mesleğe başladığında hata yapmaktan korkmayacak kadar eğitici bir süreç geçirmek istediği şeklinde özetliyor. Adliye stajının tümünden kaldırılmasını isteyen bir arkadaşımız ise sürecin mahkeme kalemleriyle staj komisyonu arasında evrak kuryeliği yapmaktan ibaret olmasından yakınıyor. Bu konuda hâkim ve savcı stajyerleriyle kıyaslama yaparak, öğretme konusunda onlara gösterilen özenin bizler için de yararlı ve yeterli olacağını dile getiren arkadaşlarımız var. Başka şikâyetler arasında kalem personelinden saygı görmemek de yer alıyor.

Cevapların genelinde yer alan bir başka ortak şikâyet ise ücret. Stajyer avukatlardan başka bir çalışma yapmaksızın adliye stajı sürecini tamamlamaları beklenmesine rağmen, süreç içerisinde hiçbir maddi hakkın sağlanmaması da sorun olarak cevapların genelinde belirtilen bir konu. Gerçekten de özellikle büyük şehirlerde staj süresi boyunca yaşamsal giderlerin karşılanması, staj sürecinin stajyer avukat için hiçbir mali getirisi olmadığı sürece oldukça güç. Bu nedenle bazı arkadaşlarımız, adliye stajının kısaltılması gerektiğini düşünmekte. Bu düşüncenin altında yatanın aslen adliye stajının öğretici niteliğine ilişkin ilk şikâyet olduğunu tahmin etmek güç değil. Avukat yanında çalışmanın stajyer avukatlar için daha öğretici olduğundan bahisle, ankete katılan stajyer avukatların hatırı sayılır bir kısmı staj sürecinin daha öğretici buldukları avukat yanı stajından ibaret olmasını teklif ediyor. Adliye stajından yararlanmanın, doğru ve nitelikli bir süreç yürütülmekle mümkün olduğunu düşünenler ve kaldırılması arzusunda olmayanlar ise, geçimlerini sağlamak için Adalet Bakanlığı'nın bizlere bütçe ayırması gerektiğini düşünüyor.

Yaygın şekilde sitem edilen bir başka kurum ise barolar. Barolara yöneltilen yakınmaları genel olarak, staj sürecinde yararlanılabilecek eğitimlerin azlığı ve bir kısmının da ücretli olması oluşturuyor. Baroların stajyer avukatlar için düzenleyeceği yeterli sayıda ve nitelikli eğitimden adliye stajı sürecinde de faydalanmak isteyenlerin sayısı azımsanmayacak ölçüde. Ancak bu eğitimlerin bazılarının ücretli olması, halihazırda yaşam giderleri nedeniyle destek olarak ayakta duran stajyer avukatların tadını kaçırıyor.

3) Staj Eğitim Dersleri

Baro staj eğitimi derslerinizi aldınız mı?

Evet	%43,5
Hayır	%31,5
Almaktayım	%25

Katılımcıların %43,5'i staj eğitim derslerini almış olup staj eğitim derslerini henüz almakta olan %25'lik kesimle beraber toplamda değerlendirme yapabilecek %68,5'lik bir katılımcı bulunmaktadır.

Staj eğitim derslerini aldıysanız sizce ne kadar verimliydi? Değerlendiriniz.

Hiç	%18
Kismen	%45,5
Neredeyse	%24,8
Tamamen	%11,7

Baro staj eğitimlerini değerlendiren katılımcıların verdiği cevaplar staj eğitim derslerinin avukatlık stajını yapanlar için verimsiz olduğunu göstermekte. Yalnızca %11,7 staj eğitim derslerini tamamen yeterli bulmuş. Mesleğe hazırlık sağlayan bu eğitimlere dair gözlemin bu kadar düşük olması staj eğitimlerinin yetersizliği ve verimsizliğini göstermektedir. Barolar staj eğitim derslerinin verimli geçirilmesi için çalışmalar yapmalıdır.

4) Avukat Yanında Çalışma ve Diğer Çalışma İlişkileri

Stajınızın ilk altı ayında bir avukat yanında çalıştınız mı?

Evet	%77
Hayır	%9,5
Kısmen	%12
Öğrenciyim	%1,5

Adliye stajı sürecinde birçok stajyer avukat gerek stajın bu aşamasının verimsiz oluşu gerekse geçinebilmek adına bir avukat yanında çalışmaktadır. Ankete katılanların %89'u ilk 6 ayda avukat yanında çalışmış. Yalnızca %9,5'lik kısım adliye stajı döneminde avukat yanında çalışmamıştır. Bu veri aynı zamanda Türkiye'de stajyerlerin adliye stajını verimli bir şekilde değerlendiremediğini, adliye stajının amacına uygun geçirilmediğini ve stajyer avukatların adliye stajı döneminde çalışmak zorunda kalışlarının bir göstergesidir.

Adliye stajı sürecinizde avukat yanında çalıştıysanız motivasyonunuz neydi? Size uygun olan kutucukları seçiniz.

☐ Ücret beklentisi.	%44,3
☐ Deneyim Kazanmak.	%80,6
☐ Adliye stajı sırasındaki boş zamanımı değerlendirmek.	%36,3
☐ Diğer.....	%6,5

Diğer şıkkına cevap yazanların bir kısmı çalışmadığını ifade ederken bir kısmı yukarıdaki tercih seçimlerinden sonra ayrıca kendisini ifade etmek için ilk altı ayda ücret verilmemesi sebebiyle mecburen geçinebilmek için çalıştıklarını yazmışlardır.

Avukat yanındaki staj sürecinizde ücret aldınız mı? Alıyorsanız ne kadar ücret alıyorsunuz? (Yol ve yemek hariç)

Hayır, ücret almıyorum	%26,5
0-1000	%24,5
1000-1500	%26,5
1500-2250	%17
2250-3000	%4,5
3000+	%1

Stajyer avukatların ucuz emek gücü olarak kullanıldığının en net göstergesi olan bu veri bize çok açık bir şekilde staj sürecine dair ücret ve diğer haklara dair düzenleme yapılması gerektiğinin aciliyetini göstermektedir. Asgari ücretin net 2825 TL olduğu 2021 yılında stajyer avukatlar çok daha düşük ücretlerle hatta hiç ücret almadan çalışmaktadır. Çok vahimdir ki anket sonuçlarına göre stajyerlerin %26,5'i (yani 4'te 1'i) hiç ücret almadan çalışmaktadır. 2250 TL üzeri ücretle çalışanlar %5,5'lik kesimi oluştururken, geri kalan %94,5 daha düşük ücretlerle geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

Yol ve yemek ihtiyacınız yanında çalıştığınız avukat tarafından karşılanıyor mu? Karşılıyorsa sizce ne şekilde? Yeterli mi?

Anketimize katılan stajyer avukatların cevapları genel olarak yol ve yemek ihtiyacının kısmen veya hiç karşılanmadığı yönünde. Emeğinin karşılığını alamayan stajyer avukatlar, artan işsizlik koşullarında mesleki tecrübe edinmek veya aylık kazanç sağlayabilmek adına çoğu zaman yol ve yemek ihtiyaçlarının karşılanmadığı veya kısmen karşılandığı bürolarda çalışmak zorunda kalmaktadır.

Anketimize katılan stajyer avukatların cevaplarından çoğu stajyerlerin çalıştığı büroya evinden yemek yaparak götürdüğü veya kendi cebinden yemek masraflarını karşıladığı görülmektedir. Bu durumun stajyer avukatların çoğu için geçerli olması aslında durumun ne kadar ciddi olduğunun göstergesidir. Yoğun çalışma koşullarına ve mesleki açıdan getirisi olmayan ofis ve dışındaki işlere koşturan stajyer avukatların çalışırken bile karınlarını doyuramaması oldukça olumsuz bir tablo çizmektedir.

Anketimize katılan stajyer avukatların bir kısmı ise yemek ihtiyaçlarının kısmen karşılandığını fakat karşılanan miktarın ayın sonu gelmeden tükendiğini belirtmiştir. Henüz ayın sonu gelmeden tükenen yemek ücretini stajyer avukatlar yine kendi cebinden karşılamaktadır. Anketimize gelen cevaplardan sadece ufak bir kısmı yemek ihtiyacının yeteri kadar karşılandığını belirtmiştir.

Yol ücretleri bakımından ise yine karşımızdaki tablo iç karartıcıdır. Anketimize gelen cevaplardan büroya gidiş geliş yol ücretin hiç karşılanmadığını sadece iş ile ilgili olarak gidilen yerler için dolmuş otobüs ücretlerini alabildikleri yönündedir. Anketimize gelen cevaplarda görmekteyiz ki birçok stajyer avukat yol yemek masraflarının ailesi tarafından karşılandığından, ailesinin ekonomik desteği olmadan çalışmasının mümkün olmadığından bahsetmiştir. Bu durum ne yazık ki stajyer avukatların çoğu için geçerlidir. Günümüz ekonomik koşulları da gözetildiğinde stajyer avukatların çoğunluğunun yol ve yemek gibi temel ihtiyaçlardan dahi mahrum kaldığı, yetersiz beslendiği ve ailesinin yardımı olmadan geçinemediği görülmektedir.

Tüm cevaplar değerlendirildiğinde stajyer avukatların içinde bulunduğu çalışma koşulları çalışmak için olmazsa olmaz olan yemek ve yol ihtiyaçlarının dahi karşılanmadığı bir vaziyettir. Tüm cevaplar birlikte değerlendirildiğinde stajyer avukatların içinde bulunduğu koşullar insanca bir yaşamdan oldukça uzaktır. Baroların kayıtsızlığı ve stajyer avukatlara ilişkin hiçbir çalışmasının olmaması da yaşanan bu durumu daha da kötüleştirerek devam ettirmektedir.

Çalıştığınız şartlarda asgari geçiminizi sağlayabiliyor musunuz?

Hiç	%67,2
Kısmen	%26,8
Neredeyse	%4
Tamamen	%2

Stajyer avukatların %94'ü içinde bulunduğu koşullarda asgari geçimini sağlayamamakta. Stajyer avukatlardan hem staj sürecinde hayatını finanse etmesi hem de başka bir işte çalışmadan 1 yıllık bu süreci tamamlaması beklenilmektedir. Hiç ücret almadan veya çok düşük

ücretlerle birikimi olmayan ve ailesinden destek almayan birinin geçimini sağlayabilmesi olanaksızdır. Verilen staj kredileri de stajyerlerin geçim giderleri için yetersiz kalmakta ve geleceğe yönelik bir borç yükü yüklemektedir. Artan hayat pahalılığı içinde kirasını, faturasını dahi ödeyemeyen bu sebeple 4 yıl eğitimini aldığı mesleği başında bırakanlar olabilmektedir. Asgari geçimini sağlayamamak bir yandan da çeşitli fiziksel ve psikolojik sorunlara yol açmaktadır. Son zamanlarda artan genç avukat intiharlarının bir kaynağı da bu kadar zor koşullarda, geçinemedi, uzun saatler boyu güvencesiz çalışarak geçirilen bu dönem olabilir.

Haftada kaç gün çalışıyorsunuz?

1-3	%4
4	%0,5
5	%82,5
6	%11
7	%2

Genel çalışma haftalık 5 gün olmakla beraber 7 gün çalışanlar da bulunmaktadır. Bunlar katılımcıların %2'lik kısmı oluşturuyor.

Günde kaç saat çalışıyorsunuz?

1-4	%2
5	%2
6	%3
7	%8
8	%20
9	%46,5
10+	%18,5

Günlük çalışma saatinin 8 saat olarak kabulünün üzerinden yıllar geçmiş olsa da stajyer avukatların en yaygın çalışma biçimi 9 saatlik çalışma olarak cevaplandırılmış. %46,5 9 saat çalışırken, 10 saat ve üzeri çalışanlar da hiç azımsanamayacak derecede %18,5'lik kesimi oluşturuyor. Stajyer avukatlar yoğun çalışma saatleri altında sömürülmekte, düşük ücretlerle uzun saatler çalıştırılmaktadır. Bu ankete yansımayan bir diğer çalışma uygulaması olarak mesai saatleri dışında verilen işlerin yarattığı mesai ücretine dahil olmayan çalışmalara da değinmek gerekir. Birçok stajyer avukat ofis ve adliye dışında günün mesai saatinin dışında olması gereken saatlerinde yanında çalıştığı avukatın işlerini görmektedir.

Çalışma saatlerinizin yüzde kaçını büro dışında geçiriyorsunuz?

%0	%4,5
%0-%25	%46,5
%25-%50	%29
%50-%75	%14,5
%75-%100	%5,5

Ankete katılan stajyer avukatların %20'si stajının büyük çoğunluğunu büro dışında geçirmektedir. Bu bir yönden de zihinsel çabadan çok fiziksel çaba harcadığını göstermektedir. Avukat yanında staj yapılmasının asıl amacı hukuk bürosunda dosya inceleyip

araştırma yapmak, dilekçe yazmak gibi mesleki bilgileri öğrenmek olsa da stajyerler bu süreci ofis dışında ya da ofiste ayak işi yaparak geçirmektedir.

Çalışırken öğle yemeği aranız var mı?

Hayır, yok	%11
0 – 15 dakika	%9,5
15 – 30 dakika	%28,5
30 – 45 dakika	%22
45 – 60 dakika	%20,5
60+	%8,5

Anketi hazırlarken bizim de gözlemimiz hatırı sayılır sayıda stajyerin öğle yemeği arası kullanımının olmadığı yönündeydi. Anket cevaplarına göre stajyer avukatların %11'i öğle yemeği arasını hiç kullanamamaktadır. 30 dakika ve altı öğle yemeği arası olanlar toplam %49'u oluşturmaktadır. Bu süre öğle yemeği arası için yeterli değildir. Uzun mesailerle çalışan stajyer avukatlar gün içinde verilen bu sürede yeterince ve rahatça beslenememektedir. Yol ve yemek ücretinin karşılanma durumuna ilişkin verdiğimiz cevaplarla birlikte bu veriyi değerlendirdiğimizde stajyer avukatlar hem yeterince gün içinde beslenebilecek bir vakte sahip değildir hem de bunu karşılayacak maddi koşullar yanında çalışılan avukat tarafından sağlanmamaktadır. Stajyer avukatlar genel olarak yemeklerini kendileri karşılamakta ya da bu çalışma koşulları içinde karşılayamamaktadır.

Çalışırken yemek haricinde ara dinlenmesi kullanabiliyor musunuz?

Hiç	%14
Kısmen	%45,5
Neredeyse	%14
Tamamen	%26,5

Öğle yemeği arası hariç ara dinlenmesi kullanabilme imkânı %59,5 için güç durumdadır. Uzun saatler çalışan bir stajyerin yeterince ara dinlenmesine sahip olması gerekir.

Çalışırken yeterli dosya ve iş çeşitliliği gördüğünüzü düşünüyor musunuz?

Hiç	%15
Kısmen	%39,5
Neredeyse	%36,5
Tamamen	%9

Bu sorumuza gelen cevaplar stajın amacına uygun geçirilmediğini bir kez daha gösterdi. Yanında staj yapılan avukat, stajyerini eğitime yükümünün bir gereği olarak stajyerinin çeşitli iş ve dosya üzerinde çalışmasını sağlamalıdır. Gelen cevaplara göre sadece %9 tamamen yeterli dosya ve iş çeşitliliği görebildiğini söylemiştir. %54,5'in yeterli dosya ve iş çeşitliliği görememesi yapılan stajın verimli geçmediğini stajyerlerin avukatlık mesleğini yeterince öğrenemediğini göstermektedir. Bazı stajyer avukatlar bu mesleği staj aşamasında yeterince öğrenemediği için avukatlık mesleği dışında başka işler yapmayı planlamaktadır.

Yanında staj yaptığınız avukatın ve diğer çalışma arkadaşlarınızın sizi meslektaş olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?

Hiç	%21,5
Kısmen	%26
Neredeyse	%25,5
Tamamen	%27

Bu sorumuza %27 gibi yüksek bir oranla tamamen cevabı gelmiş olsa da %47,5 gibi bir oran yanında çalışılan avukat ve ofis içindeki diğer çalışma arkadaşlarının stajyer avukatlara meslektaş olarak yaklaşmadığını göstermekte. Bu durum stajyerlerin içinde bulunduğu mobbing, baskı ve psikolojik şiddet gibi de kendini gösterebilmektedir.

Yanında staj yaptığınız avukatın size mesleği öğretme gayreti güttüğünü düşünüyor musunuz?

Hiç	%22,5
Kısmen	%26,5
Neredeyse	%28
Tamamen	%23

Yukarıda yeterli dosya ve iş çeşitliliğine ilişkin sorumuza gelen cevaplarda çok az bir kesim tamamen demişken burada bu oranının yükseldiğini görmekteyiz. Oranlar birbirine çok yakın olmakla beraber hiç cevabını verenler %22,5 gibi çok yüksek bir orana sahiptir.

Adliye personelinin size yürüttüğünüz görev gereği duyması gereken saygıyı gösterdiğini düşünüyor musunuz?

Hiç	%58
Kısmen	%27
Neredeyse	%10,5
Tamamen	%4,5

Çok net bir şekilde stajyer avukatların adliye personeli ile olan diyalogunun kötü bir halde olduğunu gösterircesine stajyer avukatların %85'i "*Adliye personeli yürüttüğüm görev gereği bana saygı göstermiyor.*" demiştir. Bu noktada, geçtiğimiz aylarda bir stajyer avukatın adliye personeli tarafından darp edildiğinin hatırlanması önemlidir.

5) Genel Değerlendirmeler ve Stajın Amacına Uygunluğu

Stajınızı TBB Avukatlık Staj Yönetmeliği'nde belirtilen ilkelere uygun olarak geçirdiğinizi düşünüyor musunuz?

Hiç	%33
Kısmen	%49,5
Neredeyse	%15,5
Tamamen	%2

Türkiye’de avukatlık stajı yasal mevzuatta belirtilen ilkelere uygun geçirilmemektedir. Stajyer avukatların %82,5’i Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Staj Yönetmeliği’ne uygun bir staj dönemi geçirmediğini düşünmektedir. Staj sürecinin amacına uygun geçirilmesi için yönetmelikte belirtilen ilklere uygun bir staj imkânı yaratılmalıdır. Mevzuatta olup da uygulanılmayan kurallar uygulanmalı, eksikler yeni yasal düzenlemelerle tamamlanmalıdır. Gerekli denetimler yapılmalıdır.

Baroların stajyerlerin hak ve menfaatlerini geliştirici çalışmalar yaptığını düşünüyor musunuz?

Hiç	%74,9
Kısmen	%20,6
Neredeyse	%4
Tamamen	%0,5

Barolar stajyer avukatların maruz kaldığı sorunları gündemine alıp bir çalışma yürütmemekte. Stajyerlerin sorunlarına çözüm sunamamaktadır. Böyle bir tabloda stajyer avukatların %95,5’i “*Barolar benim hak ve menfaatlerimi geliştirici çalışmalar yapmıyor.*” demiştir. Baroların bu pasifliği sonucu stajyer avukatlar haklarını dahi öğrenememekte ve bu insanlık dışı çalışma koşullarında yalnız bırakılmaktadır. Oysa bir meslek örgütünden beklenen üyelerinin hak ve menfaatleri için çalışmasıdır. Barolar stajyer avukatlar görmeyi reddetmekte, onların sorunlarını sahiplenmemektedir.

Genel olarak stajyer avukatlık süreci hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Sizce staj süreci nasıl geçirilmeli?

Anketimize katılan stajyer avukatların cevapları genel olarak değerlendirildiğinde en başta staj sürecinde herhangi bir ekonomik güvencenin olmamasının stajyerlerin temel sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Stajyer avukatlar temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir ücret beklentisi içerisindedir. Bunun karşılanması için ise baroların ve diğer kurumların bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmaları öngörülüyor. Örnek olarak ise hâkim-savcı stajyerlerine devletin belirli bir ücret ödemesi veriliyor.

Ücretin yanında ikinci temel sorun ise mesleği öğrenme konusunda sıkıntı yaşanıyor olması. Bu konuda meslektaşlarımız çoğu büroda ayak işlerine koşturuluyor olmaktan, üstat avukatların mesleği öğretme gayesi olmamasından, adliye stajının sadece imza atılarak geçiriliyor olmasından yakınmakta. Bazı meslektaşlarımız staj yapabilecekleri bir büro bile bulamadıklarından, bular bile buldukları büroda işi öğrenme imkânı bulamadıklarından bahsetmiştir. Stajın temel mantığı stajyeri mesleğe hazırlamak olmasına rağmen staj sürecinin bu konuda çok kadük kaldığı genel görüşü yansıtıyor.

Üçüncü temel sorun ise stajyer avukatların hiçbir şekilde gereken saygıyı göremedikleri. Stajyer avukatlar en başta üstatlarının kendilerini meslektaş olarak değil ucuz emek gücü olarak gördüklerini, dolayısıyla her türlü angarya işi üzerlerine yıkmaktan çekinmediklerini belirtmiştir. Bunun dışında adliyedeki personelin dahi küçümseyici bir bakış açısı ile kendilerine yaklaştıklarını bu nedenle çalışma hayatlarında daha fazla zorluk yaşadıklarını belirtmiştir.

Yine stajyer avukatlar staj sürecinde ne yapacaklarını bilememekten, çevrelerinde mesleğe ve kendilerini nasıl geliştirebileceklerine dair bir rehber bulamamaktan bahsetmiştir. Çalışmak istedikleri alanlara dair baro vb. kurumların yönlendirme yapması hatta staj yapacakları büroların bu doğrultuda barolar tarafından belirlenmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Cevapların her biri ayrı ayrı çok değerli olmakla birlikte maalesef hiçbiri mesleğe ve hayata dair umutlu mesajlar içermemektedir. Bu metinde yansıtamayacağımız kadar olumsuz ve umutsuz bir hava cevapların hepsine yansımıştır desek abartmış olmayız. Stajyer avukatlar mesleğe çok hevesle başladıklarını fakat gelinen noktada tüm heveslerinin kırıldığını, geçimlerini sağlayamadıklarını, mesleği öğrenemedikleri gibi çok zor şartlarda ve yoğun çalıştıklarını, gittikçe mutsuzlaştıklarını ve hayattan ve mesleklerinden keyif alamadıklarını belirtmişlerdir.

Staj sürecinizde mobbing, taciz veya başka bir soruna maruz kaldınız mı? Kaldıysanız maruz kaldığınız durumu ve bu durum karşısında ne yaptığınızı anlatabilir misiniz?

Anket çalışmamıza katılan stajyer avukatların cevapları değerlendirildiğinde soruya cevap veren katılımcıların yarısının herhangi bir mobbing, baskı, psikolojik şiddet ve tacize maruz kalmadığını görmekteyiz.

Bizimle yaşadığı sorunları paylaşan stajyer avukat meslektaşlarımız ne yazık ki bu sorunu yaşamaktan kaçamamıştır. Bu duruma karşı pek azı sorunun çözümünde etkili olacağı ümidiyle sorununu kıdemli avukat meslektaşıyla paylaştıktan sonra içinde bulunduğu rahatsız edici ortam ve davranışların giderilmesinde başarılı olmuştur. Ancak bazı stajyer avukat meslektaşlarımız, kıdemli avukatla durumu paylaşmayı efektif bir çözüm olarak görmeyerek, etkili olmayacağı düşüncesiyle uğradığı mobbing ve psikolojik baskıyı dikkate almamıştır.

Genel olarak gelen cevaplara baktığımızda yalnızca 2 kişi yaşadığı bu problem karşısında kendisini müdafaa edebildiğini bizimle paylaşmıştır. Ankete katılan stajyer avukatlar içinde baskıya uğrayan stajyer avukatların sayısını değerlendirdiğimizde kendisini müdafaa edebilen ve bu baskıya izin vermeyen avukat sayısının genel katılıma oranla çok az olduğunu altını çizmek isteriz. Yaşadığı problem karşısında stajyer avukatların pek çoğunun içinde bulunduğu ekonomik nedenler dolayısıyla mobbing ve baskıya katlanmak şeklinde tavır sergilediğini üzülerek görmekteyiz.

Anketimize gelen cevapları ayrıntılı değerlendirdiğimizde stajyer avukatların sorunları istifa ederek, kendilerince çözdükleri açığa çıkmaktadır. Ancak önemle ve özellikle değinmek gerekirse istifa edilerek çözülmüş gibi görülen sorunlar avukatlık stajının genel sorunları haline gelmiştir. Denetimden uzak staj sürecinde stajyer avukat meslektaşlarımızın başına bu tür mobbing ve baskıların gelme olasılığı çok yüksektir. İstifa etmeyip yaşadığı sorunlara katlanan stajyer avukat meslektaşlarımız cevaplarında *“Zaten her yerde bu şekilde olacağını bildiğimden aynı işyerinde devam ediyorum.”* diyerek içinde buldukları acı durumu varsayımımızı doğrular şekilde ifade etmiştir.

Yaşadıkları sorunlar karşısında anket katılımcılarından sosyal medya vasıtasıyla içinde bulunduğu haksızlığı dile getiren stajyer avukatlar da olmuştur. Ancak hiçbir sonuç

alamadıklarını ve haksız bu davranışlar karşısında susmak mecburiyetinde kaldıklarını anketimizde ifade etmişlerdir.

Stajyer avukatların istifa edip başka bir avukat yanında çalışma yoluyla yerlerini değiştirerek sistematik olarak yapılan bu şiddetten kendilerini koruyabilme ihtimalleri çok azdır. Bunun yanında adliyelerde maruz kalınan aşağılayıcı davranışlara karşı hiçbir stajyer avukat kendisini müdafaa edebilecek bir yol bulabilmiş değildir.

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde anket katılımcılarımızdan gelen ve hiçbir şekilde tesadüf olmayan *“Staj sonrası mesleğe devam etmeyi düşünmüyorum.”* şeklindeki düşüncelerini ve stajyer avukatların içinde buldukları durumu tüm çıplaklığıyla gösterdiğini düşünüyoruz.

Sizce stajyer avukatların sorunları nasıl çözülebilir?

Stajyer avukatlara yönelmiş olduğumuz bu soruya verilen cevapları topladığımızda stajyer avukatlar diyor ki: Kendi haklarımız için bir araya gelmeliyiz. Asgari ücret ve sigorta hakkının olmasıyla stajyerlerin sorunları büyük oranda çözülecektir. Barolar staj sürecini denetlememekte; stajyer avukatlar, staj sürecinde ne olduğu belirsiz bir düzen içinde heba olmakta, geçinememekte, güvencesiz çalışmaktadır. Öğrenciliğin bittiği bu dönem İş Kanunu'na tabi çalışan bir işçiden ve öğrenciden çok daha kötü hayat koşulları yaratmakta ve bu zor koşullar altında stajyer avukatlardan 1 yılını bu şekilde geçirmesi beklenmektedir. Stajyer avukatlar birlikte hareket ederek bu sorunlara çözüm bulabilir.

Hukuk fakültelerinde kontenjanlar düşürülüp, uygulama odaklı eğitimler verilmelidir. Birçok stajyer avukat aldığı eğitimin eksikliği ve yetersizliği sebebiyle kendini ifade edememekten şikâyetçi.

SEM dersleri formaliteden çıkarılarak mesleğimiz ve gelişimimiz için alanında uzman kişiler tarafından gerekli eğitimler verilmelidir. Baroların stajyerler ile aralarına koydukları mesafeler giderilmelidir.

Meslek etiği kavramı üstatlara hatırlatılmalı ve stajyer avukatlara karşı hâkim olan önyargılar yıkılmalıdır. Adliyelerde stajyerlere gösterilen saygısız davranışlara karşı denetim sağlanmalı, bir avukata gösterilen saygı stajyere de yürüttüğü görev gereği gösterilmelidir.

Barolar, TBB ve Adalet Bakanlığı bu haliyle stajyerlerin hak ve menfaatleri için çalışmamaktadır. İlgili kurumlar ortak çalışmalarla mevcut durumu stajyer avukatlar lehine düzenlemelidir. Barolar bizim meslek örgütümüz ise stajyerlerin haklarını koruyan, geliştiren merkezler olmalı ve buralar stajyer avukatların hakları için faal bir şekilde çalışmalıdır. Denetimsiz staj sürecinin denetimini elden bırakmayarak stajyer avukatlara yardımcı olmalıdır. Bu yardımcı olma staj yeri bulma konusunda olabileceği gibi yanında çalışılan avukatın stajyerinin hak ve menfaatlerini ihlal edici davranışlarına yönelik destek ve disiplin işlemlerinin yürütülmesini sağlamak şeklinde de olabilir. Bugün birçok stajyer avukat yaşadığı sorunlar karşısında bir şey yapamamış, yapsa dahi bir etkisinin olmayacağı düşüncesiyle kendini müdafaa edememiştir. Bu durum ilerleyen yıllarda genç avukatların yaşadığı psikolojik sorunlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bizlerin bugünden bir araya gelerek haklarımız için mücadele etmesi gerekli ve acildir.

Stajyer avukatların sorunlara karşı bir araya gelmeleri gerektiğini düşünüyor musunuz?

Anketin cevaplanması zorunlu olmayan son sorusuna katılımcıların %60'ı cevap vermiştir. Bu cevapların da %90'ı "Evet, kesinlikle örgütlenmeli." cevabını vermiştir. Gelen cevaplardan anlamaktayız ki en çok da ücret konusunda bir araya gelip mücadele edip en az asgari ücret miktarında ücrete hak kazanılması için bir araya gelinmeli. Cevap verenlerin çoğu bir araya gelinip hakların kazanılması gerektiğinden bahsederken sürenin bir yıl gibi kısa bir süre oluşunun getirdiği örgütlenmenin zorluğu ve devamlılığı konusunda başarısız olacağına dair kaygılarını da bizimle paylaşmışlar. Hayır cevabını veren kesimde bu düşünce hâkim olmakla beraber gelen cevaplar göstermektedir ki stajyer avukatlar güçlü bir meslek örgütlenmesine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle baroların ve diğer kurumların onların hak ve menfaatlerini geliştirici çalışmalar yapmaması stajyerlerin kendi sorunları için bir araya gelip birlikte mücadele etmesini zorunlu kılmaktadır.

Sonuç

Yaptığımız araştırmanın sonuçları ne yazık ki bizlere karanlık bir tablo çizmekte. Bu tabloya baktığımızda gündün güne sayısı daha çok artan hukuk fakülteleri de düşünüldüğünde geleceğe yönelik bir hak mücadelesi ve kazanımlar sağlanmaksızın umutlu şeyler görülmemektedir. Avukatlık stajının amacı diğer meslek stajlarında olduğu gibi teorik lisans eğitiminin uygulamayla buluşturulup avukatlık mesleğinin öğrenimini sağlamaktır. Geleceğin avukatını yetiştirmekle yükümlü kurumlar ve staj prosedürü gereği gibi işletilmemekte, stajyer avukatlar layığıyla mesleğe hazırlanmamaktadır. Bunun yanında meslek etiğine ilişkin ilkeler ve Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Staj Yönetmeliği'ne uygun bir staj dönemi geçirilmemektedir. Özellikle adliye stajı verimsiz geçmektedir. Katılımcıların %76'sı bu süreci "Hiç amacına uygun değil." şeklinde değerlendirirken toplam %94,5 "Adliye stajı amacına uygun değil." düşüncesindedir. Yalnızca %2 adliye stajını tamamen verimli bulmuştur. Gelen yorumlar stajyer avukatların adliye stajının "Verimli. Adliyede. Ücretli." geçirilmesi gerektiğini düşündüğünü gösteriyor. Bir yandan verimsizlik bir yandan da geçim sıkıntısı nedeniyle stajyer avukatların %89'u ilk altı aylık staj döneminde bir avukat yanında çalışmıştır.

Barolar tarafından verilen staj eğitim dersleri için %63,5 verimsiz olduğu düşüncesinde iken stajyer avukatların %95,5'i "Barolar stajyer avukatların hak ve menfaatlerini geliştirici çalışmalar yapmıyor." demiştir.

En can yakıcı konu ise stajyer avukatların içinde bulunduğu çalışma koşullarıdır. Elde edilen veriler stajyer avukatlar üzerinden bir çeşit ucuz emek piyasası oluşturulduğunu göstermiştir. Genel çalışma 5 gün olarak yansırken %2 gibi bir kesim haftanın 7 günü çalışmaktadır. %11 ise 6 gün çalışmakta. Çalışma saatlerine baktığımızda ise yaygın çalışmanın günlük 9 saat olduğunu görmekteyiz. %65 9 saat ve üzeri çalışırken bunların %18,5'i 10 saat ve üzeri çalışanlardan oluşuyor. Bir yandan da son zamanlarda artan mesai dışı çalışma uygulamaları ile ofis dışında da gece ve hafta sonu fark etmeksizin çalışmalar olduğunu bilmekteyiz. Ofis dışı ve mesai saatlerinin dışında stajyer avukatlar yanında çalışılan avukatın işini görmeye devam etmektedir. Öğle yemeği ve ara dinlenmeleri kullanma bakımından duruma baktığımızda %49'un 30 dakikanın altında öğle yemeği arasının olduğu, %11'in ise hiç öğle yemeği arasının

olmadığını görmekteyiz. %59,5 için de öğle arası dışında bir ara dinlenmesi kullanımının oldukça zor olduğu gelen cevaplarla ortaya konulmuştur.

Çalışma ilişkilerine dair bir diğer konu ücret ve diğer yan hakların sağlanıp sağlanmadığı. Bu konuda stajyer avukatlara yönelttiğimiz yol ve yemek ihtiyacının nasıl karşılandığına ilişkin soruda genel çoğunluk karşılanmadığı veya yeteri kadar karşılanmayıp gün içindeki yol ve yemek harcamalarını kendileri karşıladıklarını ifade etmiştir. Bu kadar yoğun çalışmaya karşılık alınan ücrete baktığımızda ise stajyer avukatları en çok zorlayan geçim sorunun kaynağını görmekteyiz. Stajyer avukatların %94,5'i 2250 TL altında bir ücret alıyor. %51 1000 TL altı alırken bunların %26,5'i hiç ücret almıyor. Bu insanlık dışı sömürü değil de nedir? Stajyer avukatların %94'ü geçinemediği anket sonuçlarına yansımıştır. Artan hayat pahalılığında geçimini sağlayamayan hayata ve mesleğe yeni atılmış bu insanlar çeşitli sağlık sorunları da yaşamaktadır. Birçoğu yoğun kaygı, stres gibi nedenlerle psikolojik olarak kötü etkilenmektedir. Hayata dair umutla bakmamaktadır. Verilen bireysel cevaplar bizlere stajyer avukatlar için karanlık günlerden geçildiğini göstermektedir.

Bu kadar uzun saatler, ara dinlenmesi olmadan, yol ve yemek imkânı sağlanmadan kurulan bir çalışma ilişkisi öğretici mi diye baktığımızda yalnızca %9 tamamen dosya ve iş çeşitliliği gördüğünü düşünmekte olduğunu görüyoruz. %47,5 "Yanında çalıştığım avukat ve diğer çalışma arkadaşlarım beni meslektaş olarak görmüyor." düşüncesinde. Buna rağmen yüksek bir oranla %27'lik bir kesim birlikte çalışılan bürodaki çalışma arkadaşları tarafından meslektaş olarak görüldüğünü ifade etmiş. Yine bir başka soruda da %49 yanında staj yapılan avukatın mesleği öğretme gayreti içinde olmadığını belirtmiş.

Adliye personeli ile olan ilişkilere baktığımızda ise çok net bir sonucun ortaya çıktığını görüyoruz. Adliye personelinin stajyerlere yönelik davranışlarına ilişkin sorduğumuz soruya gelen %85'lik cevap adliye personelinin stajyer avukatlara yürütülen görev gereği göstermesi gereken saygıyı göstermediği yönünde.

Yaşanılan baskı, mobbing ve tacize karşı bizimle sorunlarını paylaşanların verdiği cevaplar oldukça umutsuz bir tabloyu ortaya koymakta. Tekil tekil hepsini paylaşamadığımız bu cevaplardan anlamaktayız ki çalışma koşulları yoğun ve güvencesiz olan stajyer avukatlar baskı, mobbing ve tacizin öznesi konumuna gelmiştir. Bu konuda başvurabilecek bir kurum, kuruluş, kişi bulmakta zorlanmış, tek başına umutsuz hissetmiştir. Barolar bir kez daha stajyer avukatları göz ardı ettiğini burada da göstermiştir. Yeterli denetimin sağlanmadığı ortamda türlü çeşit hakaret ve muameleye maruz kalınmaktadır. Bu sadece avukatlık ofislerinde değil, adliyelerde personel tarafından hatta hâkimler tarafından da gerçekleştirilmektedir.

Stajyer avukatlar bu koşullar altında stajlarını Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Staj Yönetmeliği'ne uygun geçirmediğini düşünmekte. Yalnızca %2 "Tamamen uygun." cevabını verirken %82,5 "Avukatlık stajımı yönetmelikte belirtilen ilkelere uygun geçirmiyorum." demiştir.